

Stiftelsen Kalmar Waldorfskola
Org.nr: 832401-2288
elmar.eberhardt@kalmarwaldorfskola.se

2023-11-01
Dnr SI 2022:8458

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
undervisningen i källkritiskt förhållningssätt
– fokus gymnasieskolan
vid Dag Hammarskjöld Gymnasiet
med huvudman Stiftelsen Kalmar Waldorfskola

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19-20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Dag Hammarskjöld Gymnasiet avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att granska kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning i källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på gymnasieskolan. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt både källkritik, källtillit och informationssökning. Granskningen syftar till att besvara frågan:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga och enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor avseende geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesprogram och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras våren 2024.

Granskningen genomfördes den 3 oktober 2023 av utredarna Lena Osvaldsson och Maria B Stiegsdotter.

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen tagit fram i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 1. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författningsstöd återfinns i bilaga 2. På varje område bedöms om verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en verksamhet bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på inom vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Fakta om verksamheten

Dag Hammarskjöld Gymnasiet är beläget i Kalmar kommun. Huvudman för skolan är Stiftelsen Kalmar Waldorfskola som även driver en grundskola belägen i samma

skolbyggnad. Vid skolan bedrivs utbildning inom gymnasieskolans estetiska program och naturvetenskapliga program. Enligt huvudmannens uppgift får ungefär 17 elever sin utbildning vid skolenheten, som leds av en rektor.

Beslut:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Dag Hammarskjöld Gymnasiet i följande utsträckning:

Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala som andra källor i låg utsträckning.

Ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande delar:

- Lärarna, skolbibliotekarien och rektorn behöver samverka för att utveckla en samsyn kring undervisningen i källkritiskt förhållningssätt och hålla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad.
- Lärarna behöver låta källkritiskt förhållningssätt genomsyra undervisningen i alla ämnen genom att återkommande visa och föra diskussioner med eleverna kring hur det går till att pröva trovärdighet och relevans i olika typer av källor.
- Lärarna behöver utforma uppgifter med en tydlig progression gällande de olika källkritiska momenten: söka, sälla, granska och värdera information samt utveckla återkopplingen till eleverna på dessa områden.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 2024-04-26 redovisa till Skolinspektionen vilka förbättringsåtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena och resultat av dessa åtgärder. Som stöd för redovisningen bör bifogad mall (bilaga 3) användas.

Redogörelsen skickas via e-post, till dokument.goteborg@skolinspektionen.se. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 2022:8458) i de handlingar som sänds in.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar.

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Kvalitetsgranskningen syftar till att granska i vilken utsträckning undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor.

Det innefattar en granskning av hur lärarna arbetar för att utveckla och anpassa undervisningen till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal har en viktig roll att fylla i det.

Granskningen innefattar också om ett källkritiskt förhållningssätt och metod ständigt är levande/närvarande i undervisningen genom både teoretiska resonemang och praktiska exempel. Detta innefattar prövningar av trovärdighet och relevans av både information och olika källor. Det gäller såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Till sist innefattar granskningen hur eleverna får möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt samt hur lärarna leder och stöttar elevernas utveckling av källkritiska förmågor.

Skolinspektionen bedömer följande: Undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information, samt använda digitala som andra källor, i låg utsträckning.

Granskningen visar att lärarna i viss mån strävar efter att uppdatera sig och att kollegiet endast genomfört någon enstaka gemensam fortbildningsinsats. Det saknas också ett skolövergripande samarbete i frågor som rör undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.

Granskningen visar att undervisningen under innevarande läsår har omfattat informationssökning i flera olika typer källor, både genom praktiskt tillvägagångssätt och teoretiskt resonemang, men inte böcker och bibliotek. Några lärare och skolbibliotekarien tar visserligen ibland upp källkritiska aspekter, men det källkritiska förhållningssättet genomsyrar inte undervisningen. Det är endast i vissa ämnen som undervisningen mer regelbundet innehåller tolkningar, granskningar och vär-

deringar av information från olika källor. Endast i enstaka ämnen provas trovärdighet och relevans genom praktiskt tillvägagångssätt i undervisningen. Lärarnas undervisning om källkritik utgår framförallt från textbaserade källor.

Granskningen visar att lärarna utformar uppgifter för att eleverna ska få tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt, men uppgifterna innehåller inte olika typer av sökningar och källor och är inte utformade med tanke på elevernas progression. Lärarna under innevarande läsår har gett eleverna vissa stödstrukturer i arbetet med uppgifter som innehåller källkritiskt förhållningssätt. Lärarna ger visserligen eleverna feedback under processen men inte alltid efteråt eller på alla delar i processen.

Samarbete för att utveckla undervisningen inom källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna i viss mån strävar efter att uppdatera sig och att kollegiet genomfört endast någon enstaka gemensam fortbildningsinsats. Det saknas också ett skolövergripande samarbete i frågor som rör undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.

Utveckling av undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att lärarna i viss mån strävar efter att uppdatera sig och att kollegiet genomfört endast någon enstaka gemensam fortbildningsinsats. Av intervjun med lärarna framgår exempelvis att de tillsammans har läst Skolverkets material gällande källkritik. Dessutom pratar de med eleverna för att hålla sig uppdaterade om elevernas digitala världar. Det låga elevantalet på skolan innebär att lärarna en tät kontakt med alla elever. Eleverna anser emellertid att lärarna inte frågar dem specifikt om deras digitala värld. Enligt en av lärarna får eleverna dock en lektionsuppgift i engelska som går ut på att diskutera sociala medier och internet och på så vis tar läraren reda på vilka plattformar eleverna använder och hur. Lärarna har efterfrågat fortbildning gällande AI och sociala medier och efter samtal med rektorn har de anmält sig till en konferens med det temat nästa termin. Sedan läsårsstart höstterminen 2023 har skolan en skolbibliotekarie, som arbetar halvtid med det uppdraget, men då ingår också den närliggande grundskolan. Det är en av lärarna som är utbildad bibliotekarie som fått uppdraget. Enligt skolbibliotekarien själv var det länge sedan hen gick sin utbildning, så hen behöver uppdatera sig för att kunna genomföra sitt nya uppdrag.

Samarbete i frågor som rör källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att det saknas ett skolövergripande samarbete i frågor som rör undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. Det framgår av intervjuerna att när det gäller källkritiskt förhållningssätt samverkar endast vissa lärare och då endast vid enstaka tillfällen. Lärare i svenska, engelska och naturkunskap berättar att de detta

läsår påbörjat ett samarbete kring ett gemensamt tema och att källkritiskt förhållningssätt ingår i det arbetet. Lärarna har emellertid inte tillsammans planerat hur de ska arbeta med källkritiskt förhållningssätt inom ramen för temat, utan informerar varandra allt efter hand om vad de har tagit upp i undervisningen så långt, så att de kan bygga vidare på det. Det framgår också att det inte finns något systematiskt samarbete kring hur skolan hanterar kontroversiella frågor. Enligt rektorn pratar lärarna med varandra om det, men lärarna själva säger att det var för ett par år sedan som de senast diskuterade något kontroversiellt ämne på ett möte, då Ukrainakrisen. Något samarbete med sakkunnig utanför skolan nämns inte i någon intervju.

Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Granskningen visar att undervisningen under innevarande läsår har omfattat informationssökning i flera olika typer källor, både genom praktiskt tillvägagångssätt och teoretiskt resonemang, men inte böcker och bibliotek. Några lärare och skolbibliotekarien tar visserligen ibland upp källkritiska aspekter, men det källkritiska förhållningssättet genomsyrar inte undervisningen. Det är endast i vissa ämnen som undervisningen mer regelbundet innehåller tolkningar, granskningar och värderingar av information från olika källor. Endast i enstaka ämnen provas trovärdighet och relevans genom praktiskt tillvägagångssätt i undervisningen. Lärarnas undervisning om källkritik utgår framförallt från textbaserade källor.

Informationssökning i olika källor

Granskningen visar att undervisningen under innevarande läsår har omfattat informationssökning i olika källor både genom praktiskt tillvägagångssätt och teoretiskt resonemang, men inte böcker och bibliotek. Av intervjuerna framgår att skolbibliotekarien i starten av innevarande läsår visade alla elever hur de söker på internet, med hjälp av olika sökord och trunkering samt hur de kan begränsa sökningen med hjälp av "and" och "or". Hen har i sammanhanget också pratat om hur algoritmer påverkar utfallet av sökningar. Sökningar i olika databaser, såsom Digitala Vetenskapliga Arkivet (DiVa), Libris, nationell samkatalog för bibliotek och digitala uppslagsverk, har också ingått. Dessutom har skolbibliotekarien i samband med denna genomgång berört vad som påverkar vad man ser i sociala medier, men inte hur man söker information i bibliotek och böcker. Av intervjuerna har inga exempel framkommit på att elever har besökt något externt bibliotek inom ramen för utbildningen.

Källkritiskt förhållningssätt i undervisningen

Granskningen visar att några lärare och skolbibliotekarien visserligen ibland tar upp källkritiska aspekter, men att ett källkritiskt förhållningssätt inte genomsyrar undervisningen. Av intervju med lärarna och skolbibliotekarien framgår att skolbibliotekarien håller föreläsningar för alla elever på skolan om källkritik vid läsårsstarten inom ramen för det ämne som skolbibliotekarien också undervisar i. Det framkommer inga exempel på att skolbibliotekarien gör insatser i andra kurser. Eleverna som intervjuats känner inte till att det finns en skolbibliotekarie. Av intervju med lärarna framgår att några av dem ibland undervisar om källkritiskt förhållningssätt. I svenska och i engelska pratar läraren om vilka sökord som kan vara lämpliga beroende på vad man söker och de berättar var man kan hitta pålitlig information, till exempel via myndigheter, samt hur man undviker plagiat och källhänvisar korrekt. Av intervju med eleverna framkommer emellertid att det är först nu under detta läsår som källkritik ingår i undervisningen på ett explicit sätt och att det är i svenska. Tidigare har källkritik visserligen förekommit i engelska några gånger, men inte i form av undervisning eller diskussioner om hur information kan sökas, granskas och värderas utan mer som en del i elevers eget arbete med att värdera källor och göra korrekta källhänvisningar sin text. Eleverna nämner också att samhällskunskapen tog upp källkritiska aspekter, men hur mycket det ingick varierade beroende på vilken lärare som undervisade. Av lärarintervjun framgår att läraren i naturkunskap har hållit två lektioner om källkritik utifrån läromedlet i början av terminen. De intervjuade eleverna beskriver dock att de fått ytterst lite undervisning om vetenskapligt förhållningssätt, eller om hur vetenskap utvecklas. Det framkommer också av lärarintervjun att kontroversiella eller aktuella frågor visserligen ibland diskuteras i undervisningen, men att det oftast inte sker på ett medvetet eller planerat sätt från lärarnas sida för att åskådliggöra behovet av källkritiskt förhållningssätt, utan mer spontant i samtal med eleverna. Lärarna ger inga exempel på att de åskådliggör vikten av ett källkritiskt förhållningssätt för eleverna. Enligt både lärare och elever är eleverna motiverade till källkritiskt förhållningssätt eftersom eleverna vill kunna söka och hantera källor korrekt.

Prövningar av trovärdighet och relevans

Granskningen visar att det endast är i vissa ämnen som undervisningen mer regelbundet innehåller tolkningar, granskningar och värderingar av information från olika källor. Det framgår av intervjuerna att undervisningen ibland innehåller teoretiska resonemang om hur olika argument, perspektiv och åsikter tar sig uttryck i olika källor. Lärarna i engelska och svenska nämner en rad begrepp som de använder i undervisningen, till exempel metod, verifiera, falska nyheter, konspiration, primär- och sekundär källa. De nämner också några uttryck de ofta använder: "är det sant", "kan man tro på det" och "jämföra källor". Läraren i naturvetenskapliga ämnen tar upp pseudovetenskap och forskningsetik samt hur man använder källkritik inom naturvetenskap. Enligt eleverna omfattar undervisningen i naturvetenskapliga

ämnen emellertid ytterst lite prövning av trovärdighet och relevans. Undervisningen i engelska och historia har dock gjort det och från höstterminens start har det också ingått i svenska.

Granskningen visar vidare att endast i enstaka ämnen provas trovärdighet och relevans genom praktiskt tillvägagångssätt i undervisningen. Det framgår av intervjuerna att läraren i svenska har visat exempel på hur ett personporträtt av en författare blir annorlunda beroende på vilka källor som ligger till grund för det. Undervisningen i engelska har detta läsår omfattat diskussioner om olika perspektiv på hemlöshet utifrån olika källor och ett projekt med falska nyheter är planerat i kursen engelska 5.

Av granskningen framkommer också att lärarna främst undervisar om källkritik utifrån textbaserade källor. Eleverna beskriver att vissa lärare tar upp tryckta källor mer medan andra använder mer digitala källor. Enligt eleverna omfattar undervisningen dock i liten utsträckning vad som skiljer olika typer av texter från varandra. I lärarintervjun framkommer endast ett exempel på att undervisningen i gymnasiegemensamma ämnen har behandlat andra källor än textbaserade utifrån ett källkritiskt perspektiv.

Lärarna ger eleverna stöttning i användningen av det källkritiska förhållningssättet

Granskningen visar att lärarna utformar uppgifter för att eleverna ska få tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt, men uppgifterna innehåller inte olika typer av sökningar och källor och är inte utformade med tanke på elevernas progression. Lärarna under innevarande läsår har gett eleverna vissa stödstrukturer i arbetet med uppgifter som innehåller källkritiskt förhållningssätt. Lärarna ger visserligen eleverna feedback under processen men inte alltid efteråt eller på alla delar i processen.

Källkritiskt förhållningssätt i elevernas uppgifter

Granskningen visar att lärarna utformar uppgifter för att eleverna ska få tillämpa ett källkritiskt förhållningssätt, men uppgifterna innehåller inte olika typer av sökningar och källor och är inte utformade med tanke på elevernas progression. Av intervjuer framgår att eleverna får uppgifter där sökning, granskning och värdering av källor ingår. Det är emellertid mycket sällan som andra typer av källor än textbaserade ingår i uppgiften. För att söka information använder eleverna databaser eller internet. Om eleverna ska använda tryckta källor förser lärarna eleverna i regel direkt med materialet, men eleverna ger ett exempel på att en lärare har hjälpt dem att söka böcker i skolbiblioteket. Av elevintervjun framgår emellertid att det är otydligt för eleverna när eller ens om skolbiblioteket är öppet för dem, men de kan ofta be en lärare att öppna när det behövs. Av intervjuerna framkommer inga

exempel på uppgifter som också inbegriper att eleverna ska lämna in ett källkritiskt resonemang i samband med sina uppgifter. Inom ramen för de gymnasiegemensamma ämnena har eleverna inte fått producera något eget material i syfte att öka sin medvetenhet om hur text och bild påverkar mottagaren, men i en annan kurs har de gjort en propagandaaffisch. Det framgår emellertid också av intervjun med lärare att i vissa grupper som samläser får eleverna samma uppgifter oavsett vilken kurs de går, och att vissa lärare har samma förväntningar och krav gällande källkritiskt förhållningssätt oavsett vilken kurs eleverna går.

Aktivt stöd och stödstrukturer för att agera källkritiskt

Granskningen visar att lärarna under innevarande läsår har gett eleverna vissa stödstrukturer i arbetet med uppgifter som innehåller källkritiskt förhållningssätt. Av intervjuer framgår att Skolverkets affisch med källkritiska frågor hänger i alla klassrum som stöttning sedan höstterminens start. Eleverna har under höstterminen också fått ett utdrag från ett uppslagsverk kring hur de kan söka information samt en skrivguide, kallad APA-guiden, för hur de ska hänvisa till källor. Dessa stödstrukturer kan eleverna alltid gå tillbaka till. Eleverna uttrycker emellertid att uppgifterna i sig inte innehåller särskilt mycket stöd för hur de ska ta sig an arbetet med att söka, granska och värdera källor och information, även om det är mer än tidigare läsår. Eleverna har dock alltid möjlighet att fråga en lärare. Eftersom undervisningsgrupperna är små finns lärarna till hands för stötta eleverna enskilt i arbetet med att söka, granska och värdera information. Eftersom lärarna inte är helt samstämmiga när det kommer till undervisningen i källkritiskt förhållningssätt kan det, enligt eleverna, hända att lärarna ger olika svar på elevernas frågor när det gäller hur de ska arbeta med källor.

Återkoppling kring källkritiska ställningstaganden

Granskningen visar att lärarna visserligen ger eleverna feedback under processen men inte alltid efteråt eller på alla delar i processen. Av intervjuer framgår att lärarna ger feedback till eleverna på olika sätt. Under processen får eleverna muntlig feedback och i vissa ämnen får de också skriftlig feedback efteråt. Endast en lärare nämner att hen ger feedback på hur eleverna har sökt information, medan de andra säger att de fokuserar på granskning och värdering av källor. Eleverna uttrycker dock att de sällan får återkoppling på hur de har sökt, granskat och värderat källor.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att ytterligare höja verksamhetens kvalitet inom området bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande:

- Lärarna, skolbibliotekarien och rektorn behöver samverka för att utveckla en samsyn kring undervisningen i källkritiskt förhållningssätt och hålla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad.

Granskningen visar att skolövergripande samverkan för att hålla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad saknas. Lärarna och skolbibliotekarien uttrycker också ett behov av att uppdatera både sina kunskaper och undervisningen. Dagens samhälle är komplext med ett stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Den utvecklingen vi ser på internet och i sociala medier innebär tillgång till oändliga mängder källor och möjligheter att hitta information, samtidigt som bibliotek och tryckt material av olika slag också är viktiga källor till information, som alla behöver kunna använda för att kunna vara aktiva samhällsmedborgare. Sammantaget ställer detta krav på att undervisningen i källkritiskt förhållningssätt är både mångfacetterad och uppdaterad.

Skolinspektionen rekommenderar därför att Dag Hammarskjöld Gymnasiet lyfter frågan om källkritiskt förhållningssätt i forum där samtliga undervisande lärare och skolbibliotekarie finns med, så att ett gemensamt, kontinuerligt lärande kan komma till stånd inom kollegiet och skolans personal kan utveckla en samsyn gällande undervisningen i källkritiskt förhållningssätt. En utgångspunkt i det arbetet kan vara vilka kunskaper, färdigheter och förmågor eleverna behöver utveckla, men också hur utvecklingen i samhället ser ut; hur tekniken har utvecklats samt nya rön gällande undervisning i källkritiskt förhållningssätt. Information gällande källkritiskt förhållningssätt finns exempelvis hos ett antal myndigheter, till exempel Myndigheten för psykologiskt försvar, Statens medieråd och Skolverket samt hos Internetstiftelsen i Sverige och Skolforskningsinstitutet, men det kan också finnas sakkunniga i lokalsamhället, till exempel på allmänna bibliotek, som kan bistå lärarna. I arbetet med samsyn är det viktigt att beakta både vilka gemensamma drag undervisningen i olika kurser har och vilka gemensamma arbetssätt som är lämpliga, men också hur ämnens särart på olika sätt bidrar till att utveckla elevernas förmåga till källkritiskt förhållningssätt.

- Lärarna behöver låta källkritiskt förhållningssätt genomsyra undervisningen i alla ämnen genom att återkommande visa och föra diskussioner med eleverna kring hur det går till att pröva trovärdighet och relevans i olika typer av källor.

Granskningen visar att några lärare och skolbibliotekarien visserligen tar upp källkritiska aspekter ibland, men att det källkritiska förhållningssättet inte genomsyrar undervisningen. Endast i vissa ämnen innehåller undervisningen tolkningar, granskningar och värderingar av information från olika källor. Vetenskapliga studier visar emellertid på att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritisk

granskning och värderande är särskilt viktigt.¹ I läroplanen anges att det är skolans ansvar att varje elev har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål).

Skolinspektionen rekommenderar därför att alla lärare integrerar prövning av trovärdighet och relevans av olika typer av källor som en naturlig del av undervisningen i alla kurser där det ingår att arbeta förhålla sig till källor och information. Undervisningen kan med fördel omfatta aktuella händelser och kontroversiella ämnen samt konspirationsteorier, falska nyheter och moderna myter, som eleverna möter på internet, i press och etermedier samt på sociala medier. Det är också viktigt att eleverna får undervisning i hur de prövar trovärdighet och relevans när det gäller andra typer av källor än text, exempelvis film, bilder och multimodala källor.

- Lärarna behöver utforma uppgifter med en tydlig progression gällande de olika källkritiska momenten: söka, sälla, granska och värdera information samt utveckla återkopplingen till eleverna på dessa områden.

Granskningen visar att lärarna inte ser till att alla elever arbetar med olika typer av informationssökning och källor eller utifrån en tänkt progression avseende ökade utmaningar och möjligheter att vidareutveckla färdigheter och förmågor i det källkritiska arbetet. Lärarna ger eleverna visserligen feedback under processen men inte alltid efteråt, och inte alla lärare ger återkoppling på alla delar i processen. För att utvecklas är det viktigt att alla elever både får öva på en nivå som utmanar dem på en lämplig nivå och får tydlig återkoppling på arbetets alla delar.

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna utarbetar uppgifter som innebär att eleverna får öva på att söka, sälla, granska och värdera olika typer av källor och som bygger på en progression under kursens gång. Arbete med olika källor och på olika nivåer kräver också olika stödstrukturer, så sådana kan med fördel utarbetas tillsammans med uppgifterna. Det kan också vara fördelaktigt att ta stödstrukturerna som eleverna har fått som utgångspunkt för att ge återkopplingen struktur. Förslagsvis kan lärarna som undervisar i de olika ämnena diskutera hur de ska ta reda på vad eleverna kan när det gäller informationssökning och arbete med källor och sedan med utgångspunkt i det kan de ge eleverna uppgifter för att träna det källkritiska förhållningssättet ytterligare. I det arbetet kan lärare diskutera på vilket

¹ Se exempelvis Nygren, T., Haglund, J., Samuelsson, C. R., af Geijerstam, Å. och Prytz, J. (2018). (in press). Critical thinking as expressed in national tests across four subjects in Swedish compulsory school. *Education Inquiry*, 2018. doi:10.1080/20004508.2018.1475200, Larsson, K. (2021). The Role of Knowledge in Critical Thinking – Using Student Essay Responses to Bring Empirical Fuel to the Debate between ‘Generalists’ and ‘Specifists’. *Journal of Philosophy of Education*, 55, 314–322

vis de kan få syn på elevens arbete med att söka, sälla, granska och värdera information och hur de kan ge eleven återkoppling på de olika momenten på bästa sätt.

På Skolinspektionens vägnar

X Arne Hellmark

Arne Hellmark

Beclutefattara

X Lena Osvaldsson

Lena Osvaldsson

Föredragande

Signerat av: Lena Osvaldsson

I den slutgiltiga handläggningen av ärendet har även Maria B Stiegsdotter deltagit.

Bilaga 1: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- en lektionsobservation
- intervju med elever
- en gruppintervju med lärare och skolbibliotekarie
- en intervju med rektorn.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Kvalitetsgranskningen omfattar 30 gymnasieskolor hos både offentliga såväl som enskilda huvudmän. Urvalet omfattar en variation av skolor med avseende på geografisk spridning och storlek. Granskningen har genomförts av undervisningen i år 1 och 2 vid både yrkesförberedande och högskoleförberedande program i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Vid sidan av beslut till de granskade skolenheterna kommer även en övergripande rapport publiceras till våren 2024.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum

som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 3: Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta

källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

[Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan \(skolinspektionen.se\)](https://www.skolinspektionen.se/undervisningen-i-kallkritiskt-forhallningssatt-fokus-gymnasieskolan)

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt **skollagen** (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt **läroplanen** ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I **läroplanen** anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av **skollagen** följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt **läroplanen** har rektorn ett särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektor ansvar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I **ämnesplaner** för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnes syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, söva och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.

Bilaga 3: Mall för huvudmannens redovisning

Detta formulär kan användas som stöd för er när ni redovisar hur ni har arbetat med de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat i samband med den regelbundna kvalitetsgranskningen.

Redovisningen av vidtagna åtgärder ska fastställas av huvudmannen.

Utvecklingsområde 1: Lärarna, skolbibliotekarien och rektorn behöver samverka för att utveckla en samsyn kring undervisningen i källkritiskt förhållningssätt och hålla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt uppdaterad.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:
Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

Utvecklingsområde 2: Lärarna behöver låta källkritiskt förhållningssätt genomsyra undervisningen i alla ämnen genom att återkommande visa och föra diskussioner med eleverna kring hur det går till att pröva trovärdighet och relevans i olika typer av källor.
Redovisa vilka åtgärder som genomförts:
Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:

Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:
Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

Utvecklingsområde 3:

Lärarna behöver utforma uppgifter med en tydlig progression gällande de olika källkritiska momenten: söka, sälla, granska och värdera information samt utveckla återkopplingen till eleverna på dessa områden.

Redovisa vilka åtgärder som genomförts:

Beskriv hur skolenhetens/verksamhetens kvalitet utvecklats avseende utvecklingsområdet:

Beskriv de effekter som eventuellt förväntas på längre sikt:

Beskriv eventuella ytterligare åtgärder som planeras:

En viktig del i Skolinspektionens arbete är att ta del av elevernas synpunkter om sin skolsituation i våra utredningar. Vi skulle därför vilja veta om ni återkopplat vårt beslut till eleverna och i så fall på vilket sätt?